

O‘ZBEKISTON MINTAQALARINING IJTIMOY-IQTISODIY RIVOJLANISHINI BAHOLASHGA ILMIY VA NAZARIY YONDASHUVLAR

Mullabayev Baxtiyarjon Bulturboyevich

Namangan davlat texnika universiteti
Menejment kafedrası mudiri, professori,
iqtisodiyot fanları doktori (DSc)
E-mail: mullabaev.bahtiyor@gmail.com

Annotatsiya

Maqolada O‘zbekiston Respublikasida hududlararo tengsizliklarni baholashning dolzarbligi, sabablari hamda oqibatları ilmiy jihatdan asoslangan holda yoritilgan. Hududiy nomutanosibliklarning kuchayishi markazsizlashtirish siyosati bilan bog‘liq mahalliy o‘zini o‘zi boshqarishning afzalliklari va muammolari orasidagi muvozanat buzilishlarini yanada yaqqol namoyon qilmoqda. Tadqiqotda hududiy farqlar aholi farovonligi, iqtisodiy faollik va mehnat salohiyatidan foydalanish imkoniyatlariga salbiy ta‘sir qiluvchi omillar sifatida qaralib, O‘zbekiston Respublikasining iqtisodiy-geografik va ekologik o‘ziga xosliklari ham batafsil tahlil qilingan. Shuningdek, iqtisodiyot tarkibidagi meros qilingan notekis rivojlanish, ishlab chiqarish va investitsiyalar konsentratsiyasi, ayrim hududlarning “anklav” iqtisodiyotining shakllanishi kabi muammolar ilmiy asoslangan tarzda ko‘rib chiqilgan. Muallif hududiy siyosatning maqsadi tenglashtirish emas, balki mavjud tafovutlardan strategik foydalanish orqali ijobiy natijalarga erishish ekanligini ta‘kidlaydi hamda bu borada nazariy va amaliy tavsiyalar beradi.

Kalit so‘zlar: hududiy tengsizlik, mahalliy o‘zini o‘zi boshqarish, markazsizlashtirish, ijtimoiy-iqtisodiy farqlar, fiskal avtonomiya, hududiy siyosat, iqtisodiy faoliyat markazlari, anklav iqtisodiyot, rivojlanish strategiyasi.

Аннотация

В статье научно обоснованы актуальность, причины и последствия оценки межрегиональных неравенств в Республике Узбекистан. Усиление региональной неравномерности более ясно проявляет дисбаланс между преимуществами и проблемами местного самоуправления, связанными с политикой децентрализации. Исследование рассматривает региональные различия как факторы, негативно влияющие на благосостояние населения, экономическую активность и возможности использования трудового потенциала, подробно анализируются экономико-географические и экологические особенности Республики Узбекистан. Также научно исследованы проблемы унаследованного неравномерного развития экономики, концентрации производства и инвестиций, формирования «анклавной» экономики в отдельных регионах. Автор подчеркивает, что целью региональной политики является не выравнивание, а стратегическое использование существующих различий для достижения позитивных результатов и предлагает соответствующие теоретические и практические рекомендации.

Ключевые слова: региональное неравенство, местное самоуправление, децентрализация, социально-экономические различия, фискальная автономия, региональная политика, центры экономической активности, анклавная экономика, стратегия развития.

Abstract

The article scientifically substantiates the relevance, causes, and consequences of assessing interregional inequalities in the Republic of Uzbekistan. The intensification of regional imbalances more clearly highlights the disruption of balance between the advantages and challenges associated with decentralization policy and local self-government. The research considers regional disparities as factors negatively impacting population welfare, economic activity, and opportunities for utilizing labor potential, thoroughly analyzing the economic-geographical and ecological specificities of Uzbekistan. Additionally, issues such as inherited uneven economic development, concentration of production and investments, and the formation of an “enclave” economy in certain regions are scientifically examined. The author emphasizes that the aim of regional policy is not to equalize but strategically leverage existing disparities to achieve positive outcomes, providing relevant theoretical and practical recommendations.

Keywords: regional inequality, local self-government, decentralization, socio-economic disparities, fiscal autonomy, regional policy, economic activity centers, enclave economy, development strategy.

KIRISH

O‘zbekiston Respublikasidagi hududlararo tengsizliklarni baholash masalasi dolzarb ilmiy muammo hisoblanadi, chunki amalga oshirilayotgan mahalliy o‘zini o‘zi boshqarish islohotlari markazsizlashtirishning afzalliklari va uning bilan bog‘liq qiyinchiliklar orasida optimal muvozanatni topish vazifasini yanada murakkablashtirmoqda. Ushbu vaziyat mahalliy darajada qarorlar qabul qilishda tanlash erkinligini oshirish bilan birga, ijtimoiy tenglikni, fiskal avtonomiyani, boshqaruv shaffofligini va boshqaruv darajalarini muvofiqlashtirish zaruratini ham yuzaga chiqaradi [1]. Shuningdek, mahalliy boshqaruv organlarining mustaqilligi talab qilinsa-da, ularning rivojlanish imkoniyatlari orasidagi sezilarli farqlar aholining farovonlik darajasida aniq ko‘zga tashlanmoqda.

Hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajalaridagi haddan tashqari farqlar iqtisodiy faollik, mehnat salohiyatidan samarali foydalanish imkoniyatlarini sezilarli darajada cheklab qo‘yadi [2]. Shu sababli, ushbu tafovutlarni O‘zbekiston Respublikasida hududiy siyosatni ishlab chiqish va amalga oshirishda asosiy omil sifatida qarash zarurati yuzaga kelmoqda. Bu jihatdan mamlakat hududlari o‘rtasidagi iqtisodiy-ijtimoiy rivojlanishdagi farqlar ekologik resurslardan foydalanishdagi nomutanosibliklar, sanoat va qishloq xo‘jaligi uchun yer resurslarining turlicha qo‘llanilishi, shuningdek, tarixiy-madaniy, sanatoriy-kurort hududlarning mavjudligi bilan yanada murakkablashadi [3].

O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiyotining hozirgi hududiy tuzilishi sobiq ittifoqdan meros bo‘lib qolgan bo‘lib, ichki ehtiyojlarga to‘liq javob bermaydi. Bu

holat ayrim tarmoqlarning gipertrofik rivojlanishi va boshqalarining jiddiy pasayishiga olib kelgan [4]. Mustaqillik davrida yalpi mahsulotning katta qismini tashkil etgan ochiq texnologik sikllar import xom ashyolari va tashqi bozorlarni talab qilishi tufayli hududiy nomutanosibliklarni yanada kuchaytirgan. Natijada ishlab chiqarish, investitsiyalar va moliyaviy kapital yetakchi hududlarda to‘planib, "tushkun" hududlarning shakllanishiga olib kelgan [5].

Mavjud vaziyatni hisobga olgan holda, hududiy siyosatda nomutanosibliklarni to‘liq bartaraf etish emas, balki ularni boshqarish va rivojlanish strategiyalarini amalga oshirishda ijobiy natijalarga erishish uchun foydalanish zarurati ilgari suriladi [6]. Bu yo‘nalishda amalga oshiriladigan tadbirlar hududlarning iqtisodiy salohiyatini optimal qo‘llash orqali iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishni ta‘minlashga qaratilishi kerakligi ta‘kidlanmoqda.

ADABIYOTLAR SHARHI

Hududiy rivojlanish va regionalizm masalalari bo‘yicha xalqaro adabiyotlarni tahlil qilish ushbu maqolada markaziy o‘rin egallaydi. Xususan, Acharya (2012) hududiy integratsiya jarayonlarini qiyosiy nuqtai nazardan o‘rganib, regionalizm tushunchasining zamonaviy ilmiy maydonda dolzarblashayotganligini ta‘kidlaydi hamda bu borada turli mintaqalarning integratsiya tajribalarini taqqoslaydi [7]. Baykov (2010) esa mintaqaviy siyosatdagi regionalizm va regionalizatsiya tushunchalarining farqlarini ilmiy jihatdan chuqur tahlil qilib, ularning global siyosiy jarayonlarga ko‘rsatadigan ta‘sirini yoritadi. Shuningdek, mintaqaviy hamkorlik shakllarining rivojlanishidagi asosiy tendensiyalarni ko‘rsatib beradi [8]. Fawcett (2004) tarixiy nuqtai nazardan mintaqaviy birliklarning shakllanishini chuqur tahlil qilib, regionalizmning tarixiy rivojlanish bosqichlarini, ularning o‘zaro o‘xshashliklari va farqlarini metodologik jihatdan yoritib beradi. Bu esa mintaqaviy birliklar shakllanishidagi tarixiy sabab-oqibat bog‘lanishlarini ochib berishga imkon yaratadi [9]. Haas (1958) Yevropaning birlashuvi jarayonlarining ijtimoiy-iqtisodiy omillarini ilmiy jihatdan batafsil asoslab, integratsiya jarayonlarining funksionalistik nazariy asoslarini yaratadi. Uning tadqiqotlari Yevropa integratsiyasi nazariyasining asosiy ilmiy negizlaridan biriga aylangan [10]. Hettne (2005) yangi regionalizm konsepsiyasini yanada kengaytirib, uning nazariy jihatlarini hamda amaliy yo‘nalishlarini atroflicha tahlil qiladi. Zamonaviy regionalizm va globallashuv jarayonlari o‘rtasidagi murakkab aloqalarni chuqur yoritib beradi [11]. Katzenstein (2005) Osiyo va Yevropa mintaqalarida hududiy integratsiya jarayonlarini Amerika imperiyasi doirasida ko‘rib chiqib, mintaqaviy farqlar sabablarini batafsil ilmiy asoslaydi. Uning fikricha, mintaqaviy integratsiya jarayonlaridagi farqlar madaniy, siyosiy va iqtisodiy omillarning murakkab majmuasi bilan bog‘liqdir [12]. Kuznetsov (2011) globallashuv sharoitida iqtisodiy rivojlanish va regionalizatsiyaning o‘zaro aloqalarini yoritadi hamda iqtisodiy faoliyatlarning hududiy jihatdan qayta taqsimlanishi va mintaqaviy rivojlanish strategiyalarining yangi yo‘nalishlarini tadqiq qiladi. Bu jarayonlarning mintaqaviy siyosatga ta‘sirini ko‘rsatadi [13]. Lagutina (2013, 2016) Yevrosiyo iqtisodiy integratsiyasi masalalarini chuqur ilmiy tahlil qilib, integratsiya jarayonlarining institutsional mexanizmlarini va kelgusidagi istiqbollarni

batafsil ko‘rib chiqadi. Ushbu tadqiqotlar integratsiya jarayonlarining iqtisodiy va siyosiy jihatlarini ham o‘z ichiga oladi [14, 15]. Mikhaylenko (2010) regionalizm va integratsiya jarayonlarining nazariy va amaliy jihatlarini chuqur tahlil qilib, ularning institutsional va siyosiy xususiyatlarini yoritib beradi. Bu jarayonlarning amaliy siyosat bilan bog‘liqligini ham ko‘rsatadi [16]. Mitrany (1943) mintaqaviy hamkorlik va tinchlik tizimlari bo‘yicha funksionalistik nazariy asoslarni ishlab chiqadi. U funksionalizmning mintaqaviy siyosatdagi o‘rni va ahamiyatini, shuningdek, xalqaro hamkorlik tizimlari orqali tinchlikni ta‘minlash mumkinligini ilmiy jihatdan asoslab beradi [17]. Söderbaum (2003, 2015) yangi regionalizm nazariyasini qayta ko‘rib chiqib, uning zamonaviy rivojlanish tendensiyalari va kelajakdagi istiqbollari tahlil qiladi. U yangi regionalizmning global va mahalliy omillar bilan o‘zaro bog‘liqligini chuqur o‘rganadi [18, 19]. Telò (2007) Yevropa Ittifoqining yangi regionalizm konsepsiyasini post-gegemonistik davrda global boshqaruv va mintaqaviy aktorlar nuqtai nazaridan atroflicha tadqiq etib, Yevropa Ittifoqining global siyosatdagi o‘zgaruvchan rolini yoritadi [20].

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqotda hududiy rivojlanish va regionalizm masalalari bo‘yicha xalqaro adabiyotlar tahlili asosiy metodologik yondashuv sifatida qo‘llanilgan. Metodologiya sifatida nazariy tadqiqot usuli, qiyosiy tahlil, tarixiy-metodologik yondashuv va tizimli yondashuvlardan foydalanildi. Xususan, nazariy tadqiqot metodi yordamida mavjud ilmiy adabiyotlar asosida hududiy integratsiya va regionalizm tushunchalarining nazariy asoslari chuqur ko‘rib chiqildi.

Qiyosiy tahlil orqali turli mintaqaviy integratsiya jarayonlari, ularning o‘ziga xos jihatlari va umumiy xususiyatlari tahlil qilindi. Tarixiy-metodologik yondashuvdan foydalanib, regionalizmning tarixiy rivojlanish bosqichlari aniqlanib, ularning shakllanish sabab-oqibat munosabatlari ochib berildi. Tizimli yondashuv esa mintaqaviy integratsiya va regionalizm jarayonlarining murakkab aloqalarini va ularning global jarayonlarga ta‘sirini tizimli ravishda o‘rganishga imkon berdi.

Tadqiqot davomida xorijiy olimlarning asarlari chuqur tahlil qilinib, ularning metodologik yondashuvlari qo‘llanildi va mos ilmiy xulosalar chiqarildi. Bu yondashuvlar orqali tadqiqotda regionalizm tushunchasining dolzarbligi, mintaqaviy integratsiya jarayonlarining global siyosiy va iqtisodiy tizimlar bilan bog‘liqligi ilmiy jihatdan asoslandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O‘zbekiston Respublikasi va uning hududlarining ijtimoiy-sanoat, innovatsion-texnologik va tabiiy-texnogen rivojlanishi muammolarini ilmiy jihatdan chuqur tahlil qilish shuni ko‘rsatmoqdaki, hududlar rivojlanishidagi mavjud tabiiy-iqlim sharoitlari, xom ashyo va foydali qazilmalarning taqsimlanishi an‘anaviy omillar sifatida qabul qilinsa-da, bu omillar davlat tomonidan amalga oshiriladigan ilmiy asoslangan siyosat orqali o‘zgartirilishi mumkin. Mazkur davlat siyosati hududiy rivojlanishdagi notekisliklarni tekislashga va iqtisodiy tenglikni ta‘minlashga qaratilishi kerak.

Hududiy rivojlanishdagi tafovutlar quyidagi uchta asosiy yoʻnalishda kuzatilmoqda:

- Ijtimoiy-iqtisodiy koʻrsatkichlarning miqdoriy va surʼatli oʻzgarishidagi sezilarli farqlar.

- Hududlarning institutsional rivojlanishidagi notekislik va nomutanosiblik.
- Mulkchilik shakllari va iqtisodiy strukturalardagi tarkibiy oʻzgarishlar.

Oʻtkazilgan tadqiqotlarda taʼkidlanganidek, mintaqaviy tafovutlarning kuchayishi natijasida turli xil ijtimoiy-iqtisodiy muammolar yuzaga keladi. Xususan, ishsizlikning oʻsishi, ijtimoiy ziddiyatlarning kuchayishi, iqtisodiy passiv hududlarda investitsion faollikning susayishi, aholi turmush sifatining pasayishi va ijtimoiy infratuzilmaning rivojlanishidagi nomutanosiblik bu jarayonlarning oqibatidir.

M. Sh. Karimi va boshqa mualliflarning ilmiy ishlari shuni koʻrsatadiki, ijtimoiy-iqtisodiy tafovutlar va hududiy boʻlinishlar iqtisodiyotni davlat tomonidan samarali tartibga solishni qiyinlashtiradi, iqtisodiy resurslar va innovatsiyalarning hududiy tarqalishini cheklaydi hamda makroiqtisodiy muvozanatni buzuvchi omillarni yuzaga keltiradi. Bu oʻz navbatida iqtisodiy rivojlanishning ekstensiv va samarasiz yoʻllariga olib keladi.

Ushbu tadqiqot davomida shuni qayd etish zarurki, iqtisodiy rivojlanishdagi hududiy farqlar iqtisodiy yaxlitlik va barqaror rivojlanishga tahdid solmoqda. Ijtimoiy rivojlanishdagi tafovutlar esa inson taraqqiyotiga toʻsiq boʻlib, aholi turmush sifatining yomonlashishiga sabab boʻladi. Shu bois, ilmiy adabiyotlarda mazkur masalani chuqur tadqiq qilish zarurati tobora oshmoqda.

Hududiy farqlarni miqdoriy baholashda statistika va iqtisodiy tahlil usullaridan, xususan, geterogenlik koeffitsiyentlari, Jini indeksi, Teyl indeksi va qutblanish indeksleri kabi zamonaviy usullardan foydalaniladi. Ushbu usullardan foydalanib olingan natijalar hududiy notekislikning davomli va takrorlanadigan tabiatga ega ekanligini hamda davlatning tartibga soluvchi siyosatiga nisbatan sezgir emasligini koʻrsatadi.

Oʻzbekiston Respublikasida ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishdagi farqlar uzoq yillar davomida kuzatilib kelmoqda. Hatto iqtisodiy rivojlanish koʻrsatkichlaridagi yaxshilanishlar ham hududlararo tafovutlarni kamaytirishga yetarli emas. Boris, Polgar va Zlate kabi tadqiqotchilarning taʼkidlashicha, ijtimoiy-iqtisodiy tafovutlarning chuqurlashuvi iqtisodiy birlikning parchalanishini yanada kuchaytiradi va iqtisodiy makonda notekis rivojlanishni davom ettiradi.

Shu sababli, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish koʻrsatkichlari asosida hududiy farqlarni tahlil qilish, aniqlash va bartaraf etish uchun yangi metodologik va nazariy yondashuvlarni ishlab chiqish, ushbu muammoni yechishda ilmiy asoslangan davlat siyosatini amalga oshirish zarurati dolzarbdir.

Keyingi qadam sifatida, hudud tushunchasining konseptual va terminologik jihatlarini boshqa ilmiy mualliflar tomonidan berilgan taʼriflar asosida tahlil qilish maqsadga muvofiqdir.

1-jadval maʼlumotlaridan koʻrinib turibdiki, “hudud” tushunchasining koʻp qirraliligi uni tasniflashda turli xil yondashuvlarni keltirib chiqaradi. Shu bilan birga,

bizning fikrimizcha, eng maqbul tasniflash iqtisodiy rivojlanish darajasi, moliyaviy holat, ijtimoiy-tabiiy muhit hamda geografik-tabiiy xususiyatlar kabi asosiy belgilar bo'yicha amalga oshirilishi lozim.

1-jadval

“Hudud” tushunchasining ilmiy yondashuvlari va talqini¹

Ilmiy yondashuv	Mualliflar	Konsepsiya mazmunini aniqlash
Geografik	L.Djeyms, D.Martin	Hudud — ma'lum bir o'ziga xos bir xillik bilan ajralib turadigan chegara asosida ajratilgan makon.
	V.A.Popovkin	Hudud — bu inson tomonidan yaratilgan tabiiy muhit, moddiy muhit, shuningdek, jamiyatning yaxlitligi
	B.E.Alayev	Boshqa hududlardan ajralib turadigan va uni tashkil etuvchi elementlarning birligi, o'zaro bog'liqligi, yaxlitligiga ega bo'lgan hudud.
Ma'muriy	D.V.Dolenko	Yuqori darajada tashkil etilgan va ishlab chiqarish hududiy tizimiga ega bo'lgan davlat kelib chiqishining ma'muriy-hududiy birligi.
	S.A.Romanyuk	Saylangan hokimiyatga, huquqiy mustaqillikka va o'z byudjetiga ega bo'lgan submilliy darajadagi ma'muriy-hududiy birlik.
	A. A.Chub	Davlat hududining turli belgilar majmui bilan ma'muriy birlikka ajratilgan, ijtimoiy taraqqiyot maqsadlariga erishish uchun ongli ravishda yo'naltiriladigan va muvofiqlashtiriladigan qismi.
Iqtisodiy	M.Z.Bor	Hudud — proporsionallikning buzilishi nomutanosiblik yoki nomutanosiblikning paydo bo'lishiga olib keladi.
	M.M.Nekrasov	Tabiiy resurslar majmuasini shakllangan va istiqbolli ijtimoiy infratuzilma bilan birlashtirishga asoslangan bir xil tabiiy sharoitlarga ega bo'lgan davlat hududi.
	L.O.Petkova	Geografik sharoiti va tabiiy resurslarga ixtisoslashuvi bilan ajralib turadigan mamlakat xalq xo'jaligi majmuasining ma'lum qismi.

Birinchi tasnif belgisi – iqtisodiy rivojlanish darajasi bo'lib, unga ko'ra hududlar yuqori darajada rivojlangan, shakllanayotgan, rivojlanayotgan va rivojlanmagan hududlarga ajratiladi.

Ikkinchi tasnif belgisi – moliyaviy holat, ijtimoiy va tabiiy muhit bilan bog'liq bo'lib, bunda bozor munosabatlarining rivojlanishi, hudud iqtisodiyotidagi inqiroz holatlari, iqtisodiy kompleks yoki uning ayrim tarmoqlarining, aholi hayot faoliyatining tushkun holatlari ko'rsatkichlariga asoslaniladi.

Uchinchi tasnif belgisi – geografik va tabiiy xususiyatlarga asoslangan bo'lib, hududlar quyidagi turlarga ajratiladi: an'anaviy ravishda rivojlanmagan, tushkun hududlar, an'anaviy rivojlangan (sanoatlashgan, industrial-agrar, agrar, xomashyo bazasi bo'lgan), milliy ahamiyatga ega bo'lgan resurslarga ega yoki davlat dasturlari orqali rivojlantirilayotgan hududlar. Ushbu tasniflash hududlarning rivojlanishidagi barcha tizimlarni yagona strategik maqsad – tabiiy muhitni saqlab qolish bilan birga,

¹ Muallif ishlanmasi

hudud aholisining moddiy va ma'naviy ehtiyojlarini qondirishga yo'naltirilishini talab etadi [21].

Bizning fikrimizcha, "hudud" tushunchasi mamlakatning iqtisodiy xususiyatlariga asoslangan holda ajratilgan ma'muriy-boshqaruv birliklari bo'lib, ularning strategik tartibga solish mexanizmlarini ishlab chiqish, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish ko'rsatkichlarini baholash va hududiy farqlarni tahlil qilishda muhim ahamiyatga egadir. Hududiy rivojlanishning fundamental tushunchalaridan biri iqtisodiy makon hisoblanadi. Bu atama aholi punktlari, korxonalar va transport infratuzilmalari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ifodalovchi hududni anglatadi.

Iqtisodiy fazo zichlik (hudud birligiga to'g'ri keladigan ko'rsatkichlar), joylashuvning farqlanishi, iqtisodiy aloqalar kabi parametrlarning majmuasi bilan xarakterlanadi. Davlatning umumiy iqtisodiy siyosati ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarning sanoat modelidan postindustrial modelga o'tishini, barqaror rivojlanishni ta'minlash hamda global integratsiyaga faol kirib borish imkoniyatlarini yaratishga yo'naltirilgan mexanizmlarni shakllantirishni talab etadi. Bu esa yuqori darajadagi o'z-o'zini rivojlantirish salohiyatini va mintaqaviy makon tuzilmasini samarali tashkil etishni nazarda tutadi.

Bunday holatlar hududiy tafovutlar masalasini o'rganishda ijtimoiy-iqtisodiy makonni shakllantirish sharoitlarini inobatga olish zaruratini taqozo etadi. Hududning ijtimoiy-iqtisodiy hayot maydoni murakkab va differensial tuzilishga ega.

Shu bilan birga, hududiy farqlarni tadqiq qilishning ishonchligini ta'minlash uchun "farq" tushunchasining mazmunini aniq belgilash zarur. Ko'pchilik mualliflar bu masalani o'rganishda yagona konseptual yondashuvni aniqlamaydi. B. L. Lavrovskiy va V. V. Masakovlar [22] "assimetriya" va "disarmoniya", V. M. Leksin va O. M. Shvesovlar [23] "nomutanosiblik" va "differensiatsiya", O. A. Granberg [24], E. A. Postnikova va E. O. Shilsin [25] – differensiatsiya, E. B. Kibalov [26] esa "nomutanosiblik" tushunchalaridan foydalanishadi.

Bunday xilma-xillik esa tadqiqotchilarning hududiy farqlarni baholash va tartibga solishga oid metodologik qarashlarining nomuvofiqligiga olib kelmoqda. "Assimetriya" tushunchasi parametrlarning ma'lum bir me'yordan chetga chiqishini anglatadi. "Differensiatsiya" esa hududlar o'rtasida ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasidagi farqlarning shakllanish jarayoni va natijasini ifodalaydi. "Nomutanosiblik" tushunchasi iqtisodiyot yoki uning ayrim tarmoqlaridagi proporsiyalarning buzilishiga ishora qiladi va bu ko'pincha iqtisodiy tizimdagi xatoliklar, noto'g'ri siyosat yoki bozor mexanizmlarining ishlamasligi natijasidir.

Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish ko'rsatkichlari, xususan, aholi jon boshiga to'g'ri keladigan yalpi hududiy mahsulot (YaHM) bo'yicha amalga oshiriladigan qiyosiy tahlillar hududiy farqlarning darajasini aniqlash va baholashda asosiy ko'rsatkich hisoblanadi. Ushbu ko'rsatkich yordamida mamlakat hududlari orasidagi rivojlanish farqlarini obyektiv va ilmiy asosda tahlil qilish imkoniyati yaratiladi (2-jadval).

Ma'lumotlar tahlili asosida Respublika bo'yicha aholi jon boshiga to'g'ri keladigan YaHM ko'rsatkichlaridagi farqlar sezilarli ekanligini kuzatish mumkin. Xususan, yuqori qiymatlar Navoiy viloyati va Toshkent shahrida, eng past qiymatlar

esa Qoraqalpog‘iston Respublikasi va Samarqand viloyatida qayd etilgan. Bunday holat ushbu hududlarning rivojlanishdagi tafovutlarini yanada chuqur o‘rganishni va iqtisodiy rivojlanish strategiyalarini shakllantirishda ularga alohida e‘tibor qaratishni talab qiladi.

2-jadval
O‘zbekiston Respublikasi hududlari bo‘yicha individual ijtimoiy-iqtisodiy ko‘rsatkichlarning farqlari¹

Ko‘rsatkichlar		Ko‘rsatkichning maksimal va minimal qiymatlari (mlrd. so‘mda) va mintaqaviy "farqlar" 2010–2023-yillar uchun alohida yillar uchun yalpi hududiy mahsulot (vaqt) ko‘rsatkichiga ko‘ra.					
		2005	2010	2015	2020	2021	2022
Aholi jon boshiga YaHM (Navoiy viloyati bilan)	Max	1354,8 Navoiy	5016,3 Navoiy	11454,7 Navoiy	49513,0 Navoiy	57370,6 Navoiy	65855,6 Navoiy
	Min	333,2 QQR	1317,0 QQR	3772,3 QQR	10996,3 Samarqand	13258,2 Samarqand	15124,1 Samarqand
	Farq	4,07	3,81	3,04	4,5	4,33	4,35
Aholi jon boshiga YaHM (Navoiy viloyatisiz)	Max	884,9 Toshkent sh.	4596,1 Toshkent sh.	12529,4 Toshkent sh.	36051,4 Toshkent sh.	43166,0 Toshkent sh.	51435,4 Toshkent sh.
	Min	333,2 QQR	1317,0 QQR	3772,3 QQR	10996,3 Samarqand	13258,2 Samarqand	15124,1 Samarqand
	Farq	2,66	3,49	3,32	3,28	3,26	3,4

Eslatma: bu yerda QQR – Qoraqalpog‘iston Respublikasi

Bundan tashqari, oxirgi besh yillik davr mobaynida hududlarga jalb qilingan investitsiyalar hajmida ham sezilarli farqlar mavjud ekanligi kuzatilmoqda. 2005–2022-yillarda aholi jon boshiga investitsiyalar hajmining eng yuqori ko‘rsatkichi Toshkent shahrida (10 653,6 ming so‘m) va Navoiy viloyatida (8 624,1 ming so‘m) qayd etilgan bo‘lsa, eng past ko‘rsatkichlar esa Farg‘ona viloyati (1 865,7 ming so‘m) va Andijon viloyatiga (1 982,4 ming so‘m) to‘g‘ri keladi. Ushbu ma‘lumotlar Respublika miqyosida iqtisodiy rivojlanishdagi hududiy nomutanosibliklar nafaqat daromadlar darajasida, balki investitsiyalarni jalb qilish salohiyatida ham sezilarli ekanligini ko‘rsatadi.

Shu munosabat bilan, iqtisodiyotni rivojlantirish bo‘yicha davlat siyosatida hududlararo nomutanosibliklarni kamaytirishga yo‘naltirilgan kompleks chora-tadbirlarni ishlab chiqish va amalga oshirish zarurligi aniq bo‘lmoqda. Xususan, past ko‘rsatkichlarga ega hududlarning iqtisodiy salohiyatini oshirish va ular uchun qo‘shimcha investitsion imkoniyatlar yaratish bo‘yicha maxsus dasturlar ishlab chiqilishi lozim. Bu esa Respublikaning umumiy iqtisodiy rivojlanishi uchun muhim

¹ Muallif ishlanmasi

ahamiyat kasb etadi va hududlararo iqtisodiy integratsiyani mustahkamlashga xizmat qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borilgan tahlillar natijasida, O‘zbekiston Respublikasining hududlari o‘rtasida ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish bo‘yicha sezilarli farqlar mavjudligi aniqlangan. Xususan, YaHM va investitsiyalar hajmi bo‘yicha Toshkent shahri va Navoiy viloyati aniq yetakchi hududlar hisoblanib, boshqa hududlar, jumladan, Qoraqalpog‘iston Respublikasi, Samarqand, Farg‘ona va Andijon viloyatlari esa iqtisodiy rivojlanish sur‘atlari jihatidan sezilarli darajada orqada qolmoqda. Bu esa mamlakatning hududiy rivojlanish strategiyasida jiddiy nomutanosiblik mavjudligini ko‘rsatadi.

Hududlararo iqtisodiy rivojlanishdagi bunday nomutanosibliklar iqtisodiy salohiyatdan samarali foydalanishni cheklaydi, mintaqalararo migratsiyani kuchaytiradi hamda ijtimoiy keskinliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Shu bois, davlat siyosatida hududlarning rivojlanishini tartibga soluvchi aniq va samarali mexanizmlar ishlab chiqilishi zarur. Jumladan, rivojlanish darajasi past bo‘lgan hududlarga davlat tomonidan qo‘shimcha moliyaviy va investitsion imtiyozlar berilishi, infratuzilmani yaxshilashga qaratilgan loyihalarning ko‘paytirilishi zarur.

Shuningdek, hududlarning iqtisodiy salohiyatini oshirish uchun innovatsion texnologiyalarni joriy qilish, mahalliy ishlab chiqarishni rag‘batlantirish va inson kapitalini rivojlantirishga qaratilgan dasturlarni amalga oshirish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Bu tadbirlar orqali iqtisodiy resurslar samarali taqsimlanib, Respublikaning barcha hududlarida barqaror va muvozanatli rivojlanish ta‘minlanishi mumkin. Shu bilan birga, hududlararo integratsiyani kuchaytirish, mintaqalararo hamkorlikni rivojlantirish bo‘yicha kompleks yondashuv zarur.

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiy barqarorligi va uzoq muddatli rivojlanishini ta‘minlash uchun hududlararo rivojlanishdagi tafovutlarni kamaytirishga qaratilgan chuqur strategik o‘zgarishlar amalga oshirilishi talab etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Rodrik, D. (2004). Growth Strategies. Handbook of Economic Growth, Volume 1A. Amsterdam: Elsevier, pp. 967–1014.
2. Kanbur, R., & Venables, A. J. (2005). Spatial Inequality and Development. Oxford University Press, Oxford. ISBN 978-0-19-927863-3.
3. World Bank. (2016). Uzbekistan: Toward a New Economy—Country Economic Update. World Bank Group, Washington, DC.
4. United Nations Development Programme (UNDP). (2019). Human Development Report 2019: Beyond Income, Beyond Averages, Beyond Today. United Nations, New York.
5. Asian Development Bank (ADB). (2020). Uzbekistan: Quality Job Creation as a Cornerstone for Sustainable Economic Growth. Asian Development Outlook. Manila, Philippines: ADB. <https://doi.org/10.22617/TCS200167-2>
6. Storper, M. (2018). Separate Worlds? Explaining the Current Wave of Regional Economic Polarization. Journal of Economic Geography, 18(2), 247–270.

7. Acharya, A. (2012). Comparative Regionalism: A Field Whose Time Has Come? *The International Spectator*, 47(1), 3–15.
8. Байков, А. А. (2010). Регионализм и регионализация в современной мировой политике. *Международные процессы*, 8(3), 17–28.
9. Fawcett, L. (2004). Exploring Regional Domains: A Comparative History of Regionalism. *International Affairs*, 80(3), 429–446.
10. Haas, E. (1958). *The Uniting of Europe: Political, Social, and Economic Forces, 1950–1957*. Stanford University Press.
11. Hettne, B. (2005). Beyond the 'New' Regionalism. *New Political Economy*, 10(4), 543–571.
12. Katzenstein, P. J. (2005). *A World of Regions: Asia and Europe in the American Imperium*. Cornell University Press.
13. Кузнецов, Д. А. (2011). Экономическое развитие и регионализация в условиях глобализации. *Журнал международных отношений*, 6(2), 54–63.
14. Lagutina, M. (2013). *Eurasian Economic Integration: Institutions, Promises and Faultlines*. Springer.
15. Lagutina, M. (2016). *Regional Integration and Future Cooperation Initiatives in the Eurasian Economic Union*. Palgrave Macmillan.
16. Михайленко, Е. (2010). Регионализм и интеграция: теория и практика. *Вестник международных организаций*, 5(2), 76–89.
17. Mitrany, D. (1943). *A Working Peace System*. Royal Institute of International Affairs.
18. Söderbaum, F. (2003). *Theories of New Regionalism*. Palgrave Macmillan.
19. Söderbaum, F. (2015). *Rethinking Regionalism*. Palgrave Macmillan.
20. Telò, M. (2007). *European Union and New Regionalism: Regional Actors and Global Governance in a Post-Hegemonic Era*. Ashgate Publishing Limited.
21. Гранберг, А. Г. (2000). *Основы региональной экономики*. Москва: Высшая школа экономики.
22. Лавровский, Б. Л., Масаков, В. В. (2004). Региональная асимметрия: сущность, причины, методы измерения. *Региональная экономика*, (3), 22–31.
23. Лексин, В. М., Швецов, О. М. (2001). *Государство и регионы. Теория и практика государственного регулирования территориального развития*. Москва: Эдиториал УРСС.
24. Гранберг, О. А. (2004). *Экономика и социология территориальных образований*. Москва: Наука.
25. Постникова, Е. А., Шильсин, Е. О. (2005). Дифференциация социально-экономического развития регионов России. *Региональная экономика и управление*, (1), 16–21.
26. Кибалов, Е. Б. и др. (2007). Проблемы региональных диспропорций в развитии экономики России. *Экономические науки*, (12), 5–9.

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir: Xakimov Ziyodulla Axmadovich
Ingliz tili muharriri: Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich
Rus tili muharriri: Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li
Musahhah: Karimova Shirin Zoxid qizi
Sahifalovchi va dizaynerlar: Sadikov Shoxrux Shuxratovich
Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2025-yil, iyun, 6-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: info@marketingjournal.uz
Bot: [@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)
Tel.: +998977838464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710. GOCT 7.56-2002** " Seriyali nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlataro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**